

Social hållbarhet i fysisk planering

Del 1 - Vägledning

Länsstyrelsen
Kalmar län

Innehåll

Ingress	5
Bakgrund.	6
Definitioner	8
1. Barnperspektiv	9
2. Jämlikhet och jämställdhet	10
3. Folkhälsa och trygghet	11
4. Tillgänglighet, delaktighet och inkludering	13
Hänvisning till styrdokument.	14

Ingress

I ett bra samhälle får alla individer, oavsett kön, bakgrund, funktion och ålder sina rättigheter respekterade och tillgodosedda – oberoende av kön, funktion och bakgrund. Oavsett vem du är har du rätt till en livsmiljö där du kan utvecklas, må bra och vara trygg. Plan- och bygglagen säger att:

”Samhällsplanering ska främja en samhällsutveckling med jämlika och goda sociala levnadsförhållanden och en god och långsiktigt hållbar livsmiljö...”.¹

Verktyget *Social hållbarhet i fysisk planering* är ett grundläggande stöd för kommuner i arbetet med att integrera sociala hållbarhetsfrågor i samhällsplanering. Verktyget består av två dokument. En ”del 1 - Vägledning” och en ”del 2 - Checklista”.

Del 1 - Vägledning är ett komplement som beskriver bakgrund, definitioner av begrepp och ger läs-hänvisningar.

Del 2 - Checklistan består av påståenden som kan användas för att fånga de sociala dimensionerna i arbetet med samhällsplanering.

---

¹ https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/plan-och-bygglag-2010900_sfs-2010-900

Bakgrund

Begreppet social hållbarhet saknar en entydig definition. Begreppet har, precis som samhället, förändrats över tid och hänger ihop med samhällets värderingar, uppfattningar och normer.

I Brundtlandskommissionens rapport *Our common future* diskuteras social utveckling som är ett närliggande begrepp. I rapporten definieras social utveckling så här:

*”en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov”.*²

Brundtlandskommissionen är tydlig med att hållbar utveckling innebär både ekonomiska, ekologiska, sociala och kulturella aspekter.³

Ett socialt hållbart samhälle definieras så här av Folkhälsomyndigheten och Sveriges kommuner och regioner (SKR):

*”jämnt och jämlikt samhälle där människor lever ett gott liv med god hälsa, utan orättfärdiga skillnader. Ett samhälle med hög tolerans där människors lika värde står i centrum, vilket kräver att människor känner tillit och förtroende till varandra och är delaktiga i samhällsutvecklingen”.*⁴

År 2015 antog FN Agenda 2030 som består av 17 globala mål för hållbar utveckling. De sociala, ekonomiska och ekologiska perspektiven betonas i Agenda 2030 liksom i Brundtlandskommissionen. De är alla tre lika viktiga och ömsesidigt beroende av varandra.⁵

² <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>

³ <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>

⁴ <https://www.folkhalsomyndigheten.se/motesplats-social-hallbarhet/social-hallbarhet/>

⁵ https://globalportalen.org/amnen/agenda-2030?gclid=CjoKCOjw7qn1BRDqARIsAKMbHDbBdPmFGooiwfu51HsGF8zBmJbSldvE89j-yqT9PaiOABuulDvOAqbwaAjsEALw_wcB

Social hållbarhet handlar om att skapa ett samhälle där alla individer får sina rättigheter respekterade och tillgodosedda. Oavsett behov och förutsättningar ska alla människor ges lika möjlighet till en livsmiljö där de kan utvecklas, tillgodogöra sig kunskap och ha förutsättningar för en god hälsa.⁶

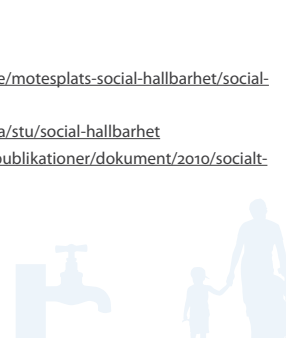
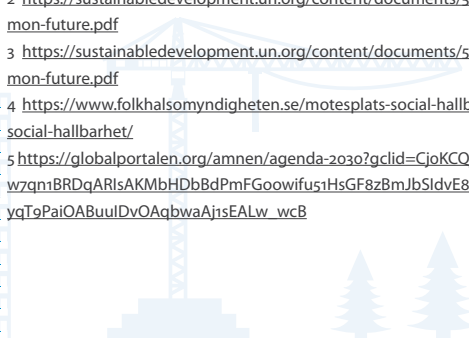
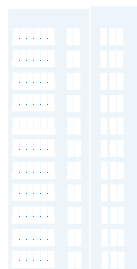
Frågor om till exempel mänskliga rättigheter, delaktighet och inkludering, folkhälsa, jämställdhet, barnperspektiv, trygghet och integration måste lyftas in i hela samhällsplaneringsprocessen. Frågorna måste vara med från start till mål, genom hela processen. Det gäller både översiktsplanering och förvaltning samt i den fortsatta utvecklingen av både hela områden och enskilda miljöer och byggnader. Med en god samhällsplanering finns möjlighet att utjämna ojämlika maktförhållanden och stället skapa likvärdiga villkor och trygghet för alla.

Konkret innebär god samhällsplanering att olika gruppers behov betraktas olika. Till exempel kan barn som grupp behöva inkluderas i planering på ett annat sätt än vuxna. Barn har ett annat rörelsemönster och de upplever inte trygghet och tillgänglighet på samma sätt. Ännu ett exempel är att forskning visar att män och kvinnor använder miljöer och kollektivtrafik på olika sätt. Kvinnor och män har olika behov. Bland annat reser män längre sträckor i arbetet än kvinnor. Kvinnor reser med kollektivtrafik i högre grad än män och kvinnor tar större ansvar för uppgifter som rör hem och omsorgsarbete. Generellt upplever kvinnor i högre grad än män otrygghet i offentliga miljöer. Samtidigt är det män i högre grad än kvinnor som utsätts för fysiskt våld i offentliga miljöer. Med hjälp av en genomtänkt samhällsplanering kan dessa ojämställda villkor påverkas i positiv riktning.

⁶ <https://www.folkhalsomyndigheten.se/motesplats-social-hallbarhet/social-hallbarhet/>

<https://www.urbanutveckling.se/ordlista/stu/social-hallbarhet>

<https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2010/socialt-hallbar-stadsutveckling.pdf>

I arbetet med samhällsplanering är det viktigt att använda ett så kallat intersektionellt makt-perspektiv. Detta perspektiv gör det möjligt att se hur olika grupper av människor kan ha olika behov, intressen och villkor. Samtidigt blir också maktförhållanden synliga. Perspektivet gör det även möjligt att se hur det finns variationer inom sociala grupper. Till exempel är gruppen kvinnor inte homogen; gruppen kan påverkas av socioekonomisk tillhörighet. Konkret innebär detta att till exempel ett begrepp som ”alla” måste brytas ner. Det är nödvändigt att i samhällsplaneringen se till specifika målgrupper. Dessa grupper kan ibland ha lika och ibland olika behov och förutsättningar. Grupper att ta hänsyn till kan vara:

- Kvinnor, män och hbtqi-personer
- Barn i olika åldrar
- Personer med funktionsnedsättning
- Personer med olika etniska, språkliga eller kulturella bakgrunder
- Personer med olika socioekonomiska förutsättningar

Boverket lyfter fram fem teman som är avgörande för en socialt hållbar stadsutveckling. Dessa teman kan med fördel användas tillsammans med ett intersektionellt makt-perspektiv. De teman Boverket lyfter fram är:

- Inflytande
- Identitet
- Variation
- Samband
- Helhetssyn på staden

Temat inflytande handlar om att utgå från de personer eller grupper som verkar i ett område. Att fånga deras perspektiv. De som bor och

verkar på en plats har värdefull kunskap om vad som fungerar bra och vad som fungerar mindre bra.

Temat identitet handlar om att stärka ett områdes kollektiva självkänsla och höja platsens status i andras ögon. En gemensam identitet skapar också känslan av gemenskap. Känslan av att tillhöra och vara delaktig är grundläggande för människans välmående.

Temat variation bygger på idén om en blandad stad med enkel och nära tillgång till service, verksamheter, kultur, idrott, utbildning och bostäder. Målet är att skapa en levande och trygg miljö med människor i rörelse större delen av dygnet. Variation av platser inom ett geografiskt avgränsat område gör också att människor med olika bakgrund och förutsättningar möts och delar en form av vardag.

Temat samband handlar om att förstärka relationen mellan stadens olika delar. Något den fysiska planeringen kan bidra till. Stärkta samband kan skapa förutsättningar för en socialt sammanhållen stad.

Temat helhetssynen på staden, handlar om vikten av att förstå att förändringar i en stadsdel kan ha inverkan på en annan del av staden. Den lilla delen påverkar helheten på samma sätt som helheten påverkar delen.⁷

Sammanfattningsvis har kommuner ansvar för att skapa förutsättningar för ett bra vardagsliv för alla. Mötesplatser som gator, torg och parker ska vara inbjudande och främja sociala möten mellan människor. De ska hålla god livskvalitet och vara funktionella, trygga, tillgängliga och estetiskt tilltalande.

⁷ <https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2010/socialt-hallbar-stadsutveckling.pdf>
<https://www.urbanutveckling.se/ordlista/stu/social-hallbarhet>

Definitioner

Vägledande för checklistan är olika definitioner. Här presenteras några av de mer centrala definitioner som checklistan tar sin utgångspunkt i.

Lästips!

[Den hala tvålen - Verktyg och metoder för social hållbarhet i fysisk planering](#)

Foto Mostphotos Peter Ekvall

1. Barnperspektiv

Barnkonventionen är lag. Det innebär att barn ska ses som rättighetsbärare. Ett barnrättsperspektiv innebär att både verksamheten såväl som den enskilda medarbetaren arbetar rättighetsbaserat och har strategier för att genomföra barnkonventionen i praktiken. Det innebär till exempel att både verksamheten och medarbetaren ska säkerställa barnets rättigheter vid beslut som rör barn. Ett barnrättsperspektiv genomsyrar en verksamhet när barnets fulla människovärde erkänns och respekteras. Barnkonventionen gör bland annat gällande att:

Artikel 1.

Som barn räknas varje människa under 18 år

Artikel 2.

Alla barn är lika mycket värda och har samma rättigheter. Ingen får diskrimineras.

Artikel 3.

Vid alla beslut som rör barn ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa

Artikel 4.

Varje stat ska ta ansvar för och nyttja sina resurser till fullo för att uppfylla barns rättigheter

Artikel 6.

Barn har rätt till liv, överlevnad och utveckling

Artikel 12.

Barn har rätt att uttrycka sin mening och höras i alla frågor som rör barnet

Artikel 42.

Barn och vuxna ska ha god kunskap om barns rättigheter

Barns röster och inflytande är viktigt när det gäller att planera områden där barn och unga rör sig och finns. Det är viktigt att skilja på ”barns perspektiv” och ”barnperspektiv”.⁸

Lästips barnperspektiv:

[Barnkonventionen i fysisk planering och stadsutveckling - Boverket](#)

[Barnkonsekvensanalyser i stadsplaneringen](#)

[Vägledning vid tolkning och tillämpning av FN:s barnkonvention](#)

⁸ <https://www.barnombudsmannen.se/barnkonventionen/konventionstexten/>

Foto Mostphotos

2. Jämlikhet och jämställdhet

Jämlikhet beskriver ett samhälleligt tillstånd där alla människor;

- Har samma status och respekt
- Är lika mycket värda
- Har samma chans till lika villkor

Det beskriver lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, etnicitet, ålder, sexuell läggning, religion, funktionalitet, könsidentitet och könsuttryck. Jämlikhet förutsätter att vi arbetar för att motverka diskriminering på grund av grupp-tillhörighet och aktivt arbetar för att motverka sådant som försvårar grupperns tillgång till sina rättigheter. Det kan till exempel handla om likhet inför lagen, lika inflytande och lika tillgång till samhällets service, så som kommunikationer och vård eller omsorgstjänster.

Jämställdhet fokuserar på lika rättigheter och möjligheter oavsett kön. Att arbeta för jämställdhet är att verka för att alla människor ska kunna forma sina liv som individer, utan att föreställningar om kön begränsar. Jämställdhet handlar om frågor som rör jämn könsfördelning. Men också om att uppmärksamma attityder, normer, värderingar och ideal som påverkar livsvillkoren för kvinnor och män eller olika grupper av kvinnor och män. Det är viktigt att tänka på att varken kvinnor eller män som grupp är homogena. En människas möjligheter i livet påverkas också av till exempel vilken socioekonomisk grupp hen tillhör, var i landet hen bor, samt etnicitet, ålder, sexuell läggning, och funktionsförmåga. I arbetet med jämställdhet är det därför viktigt att reflektera över hur alla dessa kategorier samverkar med varandra. Först då är det möjligt att förstå hur ojämställdhet skapar olika förutsättningar för grupper eller individer.

Relevanta politiska mål i arbetet med jämlikhet och jämställdhet är:

- Målet för politiken för mänskliga rättigheter är att säkerställa full respekt för Sveriges internationella åtaganden om mänskliga rättigheter.
- Målet för regeringens politik mot diskriminering är ett samhälle fritt från diskriminering.
- Målet för svensk jämställdhetspolitik är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv.

Lästips jämställdhet och jämlikhet:

[Vad är jämställdhet? – Jämställdhetsmyndigheten \(jamstalld-hetsmyndigheten.se\)](#)

[BOTRYGGT2030 – Handboken för planering av säkra och trygga livsmiljöer](#)

[Ett jämställt Kalmar län \(ettjamstalltkalmarlan.nu\)](#)

3. Folkhälsa och trygghet

I arbetet med samhällsplanering är folkhälsa en viktig aspekt. Genom att skapa trygga och hälsosamma miljöer kan folkhälsan påverkas positivt. Det kan bland annat handla om att skapa miljöer som lockar till fysisk aktivitet i vardagen.

Folkhälsomyndigheten definierar folkhälsa som ”ett samlingsbegrepp för hela befolkningens hälsotillstånd”. De tydliggör även att hälsa formas genom ett samspel av olika faktorer och att arbetet kan bedrivas på många arenor. Arbetet med folkhälsa kan vara både främjande och förebyggande.⁹

Det nationella och övergripande målet för folkhälsopolitiken är att skapa:

*”Samhälleliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation”.*¹⁰

⁹ <https://www.folkhalsomyndigheten.se/en-god-och-jamlik-halsa-pa-alla-nivaer/tema-folkhalsa-lokalt-och-regionalt-stod/vad-ar-folkhalsa/folkhalsa-och-jamlik-halsa/>

¹⁰ <https://www.folkhalsomyndigheten.se/en-god-och-jamlik-halsa-pa-alla-nivaer/tema-folkhalsa-lokalt-och-regionalt-stod/vad-styr-folkhalsopolitiken/nationella-mal-och-malomraden/#boende>

Folkhälsopolitiken bygger på åtta målområden där framförallt två mål har betydelse för den fysiska planeringen. Dessa mål är:

- Boende och närmiljö, vilket handlar om ”tillgång till en god och ekonomiskt överkomlig bostad i ett område som ger samhälleliga förutsättningar för social gemenskap som bidrar till trygghet, tillit och en god och jämlik hälsa”. Viktiga förutsättningar är tillgång till en fullgod och ekonomiskt överkomlig bostad, bostadsområden som är socialt hållbara och sunda boendemiljöer på jämlika villkor.
- Kontroll delaktighet och inflytande, vilket handlar om vikten av att ”främja alla individers möjligheter till kontroll, inflytande och delaktighet i samhället och i det dagliga livet”. Detta för att främja god och jämlik hälsa.¹¹

Trygghet är ett relativt begrepp. Olika personer upplever trygghet och otrygghet på olika sätt. Till exempel har det nämnts att kvinnor upplever högre grad av otrygghet i offentliga miljöer än män. Samtidigt är det män som i högre grad än kvinnor utsätts för fysiskt våld i offentliga miljöer. De erfarenheter vi bär med oss formar hur vi ser och tolkar miljöerna vi vistas i.

Stiftelsen Tryggare Sverige definierar trygghet i sin handbok BoTrygg 2030 så här:

*”den känsla som utlöses när individen tolkar en fysisk miljö utformning och användning genom att sinnesintryck kombineras med såväl egna erfarenheter, som med andra individers eller mediers beskrivningar av risken för att utsättas för brott eller hotfulla situationer.”*¹²

¹¹ <https://www.folkhalsomyndigheten.se/en-god-och-jamlik-halsa-pa-alla-nivaer/tema-folkhalsa-lokalt-och-regionalt-stod/vad-styr-folkhalsopolitiken/nationella-mal-och-malomraden/#boende>

¹² <https://www.boverket.se/contentassets/37fed9b575d846c1bcd3bdfb2db47f9/brottsforebyggande-och-trygghetsskapande-perspektiv-och-atgarder.pdf>

Foto Mostphotos

Det kan ibland vara viktigt att skilja mellan brottsförebyggande och trygghetsskapande insatser. Dessa går ofta hand i hand, men inte alltid. Brottsförebyggande handlar kortfattat om att minska motivationen och möjligheten att begå brott genom att till exempel göra eftertraktade föremål svårare att ta. Det kan handla

om att installera skalskydd eller om att placera fönster och balkonger så att fler kan se och iaktta vad som händer på exempelvis ett torg. Sådana insatser kan både minska brottsligheten och skapa känsla av ökad trygghet. Samtidigt kan olika typer av övervakning som väktare eller polis väcka en känsla av otrygghet. Ordningvakter och polis vistas ofta på platser av en anledning. Deras närvaro i sig antyder att platsen är otrygg.

Brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete som handlar om fysisk planering, gestaltning och förvaltning benämns ofta tillsammans som ”*situationell prevention*”.¹³

Lästips folkhälsa och trygghet:

Arbetsätt för att integrera funktionshinderperspektivet i samhällsplaneringen - PBL kunskapsbanken - Boverket

Hälsa och säkerhet i översiktsplaneringen - PBL kunskapsbanken - Boverket

Brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder - Boverket

Trygg stadsmiljö i praktiken - Visioner, exempel och tips - KTH

BoTryggt 2030 Handbok för planering av säkra och trygga livsmiljöer - Stiftelsen Tryggare Sverige

¹³ BoTryggt 2030 Handbok för planering av säkra och trygga livsmiljöer – Stiftelsen Tryggare Sverige

Foto Mostphotos Mickes fotosida

Foto Mostphotos

4. Tillgänglighet, delaktighet och inkludering

Tillgänglighet är ett begrepp som används för att beskriva hur väl en verksamhet, en plats eller en lokal fungerar för människor med funktionsnedsättning. Målet med tillgänglighet är att alla människor oavsett funktionsförmåga ska kunna vara delaktiga i en fysisk miljö och kunna använda området, det vill säga vara inkluderade. Tillgänglighet är en viktig del i planprocessen. Precis som andra frågor behöver den följas med från start och även finnas med i den fortsatta förvaltningen och utvecklingen. Genom att betona tillgänglighetsaspekten i planeringsprocessen kan vi skapa ett samhälle som är inkluderande för alla, samtidigt som det ökar förutsättningarna för delaktighet, integration och utveckling på lika villkor. Ökad tillgänglighet ger möjlighet för människor att leva ett självständigt liv med god hälsa och utveckling. Ett tillgängligt samhälle med generella lösningar minskar också behovet av individuella lösningar riktade till personer med funktionsnedsättning och kostsamma anpassningar i efterhand.

För att skapa lösningar som fungerar för så många som möjligt kan planprocessen utgå från principen om ”universell utformning”. Det innebär att när man planerar samhället, skapar

ett område och/eller åtgärddar befintliga tillgänglighetsbrister är utgångspunkten att människor är olika och att de har olika behov och förutsättningar. Principen gäller för hela planprocessen, från dialog till färdig plan. Kunskap behöver inhämtas från en mångfald av olika människor oavsett vilka åtgärderna eller planerna är. Med principen om universell utformning skapas ett samhälle där fler kan inkluderas och vara delaktiga.¹⁴

Integration handlar om alla människors lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter oavsett etnisk och kulturell bakgrund. Ett integrerat samhälle innebär att alla har samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter att delta i samhällslivet. Integration i boendet handlar om att alla ska ha möjlighet att bo där livschanserna är goda, där man trivs, känner sig trygg och där vardagsbehoven tillgodoses. Relevanta mål för funktionshinderpolitiken är:

- rättigheter, skyldigheter och möjligheter för alla oavsett etnisk och kulturell bakgrund
- uppnå jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet för personer med funktionsnedsättning i ett samhälle med mångfald som grund. Målet ska bidra till ökad jämställdhet och till att barnrättsperspektivet ska beaktas.

Lästips tillgänglighet:

Arbetsätt för att integrera funktionshinderperspektivet i samhällsplaneringen - PBL kunskapsbanken - Boverket

Översiktsplanering för ökad tillgänglighet - PBL kunskapsbanken - Boverket

Lagar och regler om samhällsplanering och byggd miljö - MFD

¹⁴ <https://www.mfd.se/verktyg/lar-om-politikens-mal-och-inriktning/politikens-fyra-arbetsatt/principen-om-universell-utformning/>

Hänvisning till styrdokument

FN deklARATIONER OM MÄNSKLIGA FRI OCH RÄTTIGHETER:

[Allmanförklaring om mänskliga rättigheterna.pdf \(fn.se\)](#)

BARNKONVENTIONEN:

[Konvention om barnets rättigheter med strategi.pdf \(barnombudsmannen.se\)](#)

AGENDA 2030:

[Globala målen – Läs om Globala målen – 17 mål för hållbar utveckling \(globalamalen.se\)](#)

GESTALTAD LIVSMILJÖ:

[Politik för gestaltad livsmiljö - Boverket](#)

PLAN OCH BYGGLAGEN:

[Plan- och bygglag \(2010:900\) Svensk författningssamling 2010:2010:900 t.o.m. SFS 2020:603 - Riksdagen](#)

NATIONELLA JÄMSTÄLLDHETSMÅL:

[Mål för jämställdhet - Regeringen.se](#)

MÅL FÖR FUNKTIONSHINDERSPOLITIKEN:

[Mål för funktionshinderspolitiken - Regeringen.se](#)

FOLKHÄLSOMÅLEN:

[Nationella mål och målområden — Folkhälsomyndigheten \(folkhalsomyndigheten.se\)](#)

TRYGGHET:

[Skr. 2016/17:126 Tillsammans mot brott - ett nationellt brottsförebyggande program \(regeringen.se\)](#)

MILJÖMÅL:

[God bebyggd miljö - Sveriges miljömål \(sverigesmiljomal.se\)](#)

Länsstyrelsen
Kalmar län

www.lansstyrelsen.se/kalmar